

Літаратура

1. Сокол, С. Ф. Политическая и правовая мысль в Беларуси XVI ст. - первой половины XVII ст. / С. Ф. Сокол; под общ. ред. И. А. Юхо. - Минск, 1984. - С. 32-33.

2. Новаковский, М. М. Очерк судостроительства и гражданского процесса по бывшим Статуту литовскому и конституциям составленный / М. М. Новаковский. - С. 30.

АРГАНІЗАЦЫЯ І ДЗЕЙНАСЦЬ БЕЛАСТОЦКАГА АХОУНАГА АДДЗЯЛЕННЯ (1904-1910 гг.)

С. І. Бусько

Беларуск дзяржауны ўтверёт

Історыя палітычнага вышуку, па сутнасці, пачынаецца з моманту узнікнення дзяржавы. Ускладненне ўзаемаадносін дзяржавы і грамадства прывяло да фарміравання мэтаў палітычнага кантролю. Роля палітычнага кантролю стала асабліва актуальнай у пачатку XX ст. Ахоўныя аддзяленні (Беластоцкае і Віленскае), якія дзейнічалі на тэрыторыі пяці беларускіх губерній у пачатку XX ст., аб'ектам асобных даследаванняў не з'яўляліся. Ускосна яны закраналіся ў дысертацыі А. Д. Гронскага, прысвечанай палітычнай паліцыі Расіі і Беларусі [1], манаграфіях С. М. Князева «Военная контрразведка на территории Беларуси в начале двадцатого века» і У. М. Надтачаева «Военная контрразведка Беларуси».

У пачатку XX ст. кіраўніцтва Дэпартаменту паліцыі прыйшло да высновы аб неабходнасці рэарганізацыі палітычнай паліцыі ў сувязі з ростам рэвалюцыйнага руху. Па прапанове С. В. Зубатава ў пэўных раёнах з развітым рэвалюцыйным рухам былі заснаваны «постоянные наблюдательные посты». Шкава, што з вызначаных у дакуменце 14 неблаганадзейных у палітычных адносінах гарадоў трэцяя частка размяшчалася ў беларускіх губернях: Вільня, Мінск, Дзвінск, Гродна і Беласток. Тут планавалася стварыць вышуковыя пункты: у Вільні - 1 разраду, у астатніх гарадах - 2 разраду. Штат вышуковага аддзялення (пункту) 1 разраду налічваў начальніка, пісьмавода, двух пісараў, канцэлярскага служачага, не менш пяці сакрэтных супрацоўнікаў, 25 філераў і двух рамёзнікаў, па праек-

ту фшансаванне такога пункту складала 31 670 руб. Для аддзялення 2 разраду, акрамя начальніка, шсара, было запланавана не менш 3 агентаў і 10 філераў пры фшансаванш у 15 890 руб. На жаль, з-за недахопу грошай ажыццяўленне праекта расцягнулася на некальк гадоў.

Беласток невыпадкова трапіў у стс самых неблаганадзейных гарадоў Расшскай імперыі. У Гм спалучаліся некальк антыурадавых рухаў: юрэйск (як працоўны, так і нацыянальны), польск вызваленчы, сацыял-дэмакратычны. Тут актыўна дзейнічалі анархГсты, БУНД, ППС, эсэры, сацыял-дэмакраты, БСГ. Па колькасці насельніцтва горад займаў першае месца ў Гродзенскай губерні і другое па колькасці прамысловых прадпрыемстваў пасля ВГльш на усёй беларускай тэрыторыі. Хуткі рост насельніцтва, этшчна-накфесіянальная стракатасць і эканамічны крызГс у пачатку XX ст. тольк ускладнялі сГтуацыю.

Вышукковыя пункты і ахоўныя аддзяленш ствараліся «цыркулярна», не заканадаўчым шляхам, узнікалі і скасоўваліся ў залежнасці ад палітычнага палажэння ў раёне Гх дзейнасці. Беластоцш вышукowy пункт пачаў працаваць з вясны 1904 г. і ахопліваў тэрыторыю Гродзенскай губерні, але пры неабходнасці меў магчымасць працаваць і за яе межамі. Узначальвалі яго жандарскія ротмГстры А. Хадароўскі (1904-1906 гг.) і П. Фулон (1906-1910 гг.). На вышукowy пункт (аддзяленне) ускладаіся абавязш па ажыццяўленні палітычнага вышуку на вызначанай тэрыторыі, вядзенні знешняга назірання і кіраўніцтва сакрэтнай агентурай. У абавязш кіраўнікоў вышукowych пунктаў уваходзіла вярбоўка унутранай агентуры. Яны павінны былі добра ведаць гГсторыю рэвалюцыйнага руху, сачыць за нелегальнай л^аратурай, а таксама, пры магчымасці, знаёміць з ёй свалх сакрэтных супрацоўшцаў і развіваць у ГХ «сознательное отношение к делу службы».

Беластоцш вышукowy пункт змяшў назву на ахоўнае аддзяленне 16 сакавіка 1907 г. [2, л. 26]. З першых дзён Гснавання шраўніцтва пункту сутыкнулася з цяжкасцямГ камплектацыГ. КалГ кадравых афшэраў наГГравалГ загадам з Дэпартаментa паліцыі, то з сакрэтнай агентурай і фГлерамГ узніклГ складанасціГ. Па кожнай нелегальнай аргашзацыі жандарскГ афГцэр павшён быў мець не менш двух чалавек. Асноўная частка - супрацоўшш, у такой якасціГ разглядалася асоба, якая непасрэдна уваходзіГць у рэвалюцыйную арганГзацыю. Акрамя супрацоўнГкаў, вылучалГ паведамГцеляў, якГя, не з'яўляючыся членамГ антыурадавых арганГзацый, паведамлялГ пэўную Гнфармацыю (паштальёны, швейцары ці дваршш).

Таксама ГснавалГ штучшк - асобы, даваўшыя пэуныя звестк і атрымоўваўшыя плату за кожную шфармацыю, калГ яна падцвярджалася [3, с. 381].

Усе супрацоўшш, паведамшчелГ і штучшш былГ пад мянушкамь Прычым трэба улГчаваць і абмежаванасць фшансавання, на беларускую губерню выдавалася 3000-4200 руб. штогод. У 1908-1910 гг. з ахоўным аддзяленнем супрацоўшчалГ 10-12 чалавек. Аплата адпавядала прапанаванай шфармацык найбольш каштоўным лГчыўся агент па мянушцы Вучэщч, яш за нагляд над анархГстамГ атрымлГваў 75 руб. штомесяц. Сакрэтным супрацоўшкам УладзГмГраву і Добрасмыслову выплачвалГ па 50 руб. адпаведна за звестк аб ППС і ПСР. Для сустрэч з сакрэтнымГ супрацоўшкамГ у ахоўным аддзяленш былГ дзве канстратыўныя кватэры.

Знешшм назГраннем на працягу усяго перыяду дзейнасч Беластоцкага ахоўнага аддзялення загадваў І. І. !льш, яш пасля 10 гадоў працы у ахранцы Санкт-Пецярбурга быў наГраваны у Гродзенскую губерню. Аклад загадчыка за знешшм назГраннем складаў 100 руб. у месяц. Пад яго кГраўнцтвам працавалГ назГральныя агенты (щ фГлеры). На 1908 г. Гх налГчвалася 12 чалавек: чатыры селянша і тры мешчанша, з якГх тольш адзш быў беларусам, і пяць жандарскГх унтэр-афщэраў, якГя выкарыстоўвалГся у якасч фГлераў пры неабходнасць Узровень адукацып фГлераў быў даволГ высокГ, напрыклад, мясцовы мешчанш Георгш Рыбакоў у заяве аб прыёме на працу пазначыў, што скончыў школу урадншаў з адзнакай і валодае рускай, нямецкай, латышкай і яўрэйскай мовамГ [2, л. 14].

Умовы працы сакрэтных супрацоўшкаў і фГлераў былГ цяжшмь Па словах шраўнша ахоўнага аддзялення ротмГстра П. Фулона, «наружное наблюдение вести совершенно невозможно, ибо при малейших признаках филеров убивают и они бегут, секретные сотрудники тоже боятся; проявляют же себя анархисты, действующие отдельно, каждый за свой страх» [2, л. 21]. Для вырашэння праблемы начальшк Гродзенскага ГЖУ прапановаў абкласч насельнштва гарадоў вялшГмГ грашовымГ штрафамГ у выпадку тэрактаў, каб самГ гараджане шукалГ і перашкаджаў баевшам.

Асноўных наГГрункаў дзейнасч ахоўнага аддзялення у Беластоку было некалькь Па-першае, нагляд за неагаланадзейнымГ і ссыльнымГ у межах губернь Колькасць ташх людзей узростала штогод. КалГ у 1899 г. у губерш на улшу пад негалосным наглядам знаходГўся 31, а пад галосным - 13 чалавек, то у 1907 г. - больш 200. Па-другое, як асноўная ўстанова палГтычнага вышуку, ахран-

ка павшна была кантраляваць дзейнасць рэвалюцыйных аргашзацый. За 1910 г. у справах канцылярыш застался агляды ПСР, РСДРП, СДКПШ, ЛСДП з дадаткам у выглядзе даведак і фотаздымкаў; справаздачы па іяшзм і юрэйскаму працоўнаму руху, па беларускаму і польскаму нацыянальнаму руху, па анархізму і шш. Нягледзячы на сваю апалітычнасць (чынам Дэпартамента паліцыі забаранялася уступаць у палітычныя (нават урадавыя) аргашзацыі), жандары часта парушалі прысягу і прымалі актыўны і пайны ўдзел у пагромах, распаўсюджвалі матэрыялы Саюза рускага народа. Патрэбнае, ахоўнае аддзяленне актыўна вяло барацьбу з антыўрадавай аптацыяй і забастоўкам, шукала тыпаграфіі і шчытараў стачак.

Па-чацвёртае, жандарскія чыны ўдзельшчалі ў падрыхтоўцы і правядзенні выбараў у Дзяржаўную Думу. Так, напярэдадні выбараў Дэпартамент паліцыі прасіў сабраць шфармацыю па наступных пытаннях: 1) аб настройх выбаршчыкаў; 2) аб адносінах ГітэлГенцкіх слаёў і народных мас да дэпутатаў і ацэнкі іх дзейнасці; 3) аб перадвыбарнай працы палітычных партый; 4) аб асобах, якія Гмкнуцца да абрання ў члены Дзяржаўнай Думы, іх палітычнай накіраванасці і шансах. Шкаваць уяўляе і адказ на пытанні: «...по Белостоку население настроено оппозиционно, но к выборам относится индифферентно^ отношение к депутатам Государственной Думы самое безразличное, кажется, мало кто размышлял о ее деятельности» [4, л. 62].

У той жа час жандары не толькі збіралі шфармацыю, але і забяспечвалі правядзенне ў Думу неабходных кандыдатаў. Механізм працаваў наступным чынам: па рабочай куры Беластока ў выбаршчыкі прапанавалі члена СДКПШ А. Байера, жандарскі ротмістр В. Шшэўсш дазваляў весці агітацыю за кандыдата, а перад выбарамі арыштоўваў яго за антыўрадавую дзейнасць. Сітуацыя паўтаралася неабходную колькасць разоў, і збынтэжаная працоўная маса не ведала, што ёй рабіць [4, л. 75]. Па-пятаяе, рэсурсы Беластоцкага ахоўнага аддзялення выкарыстоўваліся для дапамогі агульнай паліцыі ў кримиальных справах, якія мелі дзяржаўнае значэнне: рабаванне банкаў і цягнікоў, нелегальная эміграцыя, фальшывыя грошы, дзейнасць тайных каталіцкіх школ і гшш.

Такім чынам, Беластоцкае ахоўнае аддзяленне на працягу свайго Гснавання паспяхова выконвала абавязкі па захаванні Гснаваўшага палітычнага ладу ў крытычнай сітуацыі 1905-1907 гг., пры гэтым час ад часу выходзячы за межы закону. Яно было лшшцавана пасля вырашэння пастаўленых задач.

Літаратура

1. *Гронский, А. Д.* Политическая полиция Российской империи и ее деятельность на территории Беларуси во второй четверти XIX - начале XX в. : дис. ... канд. ист. наук: 07.00.03 / А. Д. Гронский. - Минск, 2003. - 115 л.
2. Переписка с Департаментом полиции, с начальниками губернских жандармских управлений о переименовании Белостокского охранного пункта в охранное отделение и его комплектовании и др. // Государственный архив Российской Федерации (ГА РФ). - Фонд 267. - Оп. 2. - Д. 2.
3. *Перегудова, З. И.* Политическая полиция Российской империи (1880-1917) / З. И. Перегудова. - М., 2000. - 460 с.
4. Переписка с начальником Виленского губернского жандармского управления и помощником начальника Гродненского губернского жандармского управления об установлении усиленного надзора за деятельностью политических партий в связи с выборами // Национальный исторический архив Беларуси в г. Гродно (НИАБ в Гродно). - Фонд. 366 Оп. 1. - Д. 193.

ЭВОЛЮЦИЯ ВОЕННОЙ ЮСТИЦИИ В БЕЛАРУСИ (1917-2010 гг.)

О. И. Адамюк

*Белорусский национальный
технологический университет*

В современной юридической науке, на наш взгляд, уделяется недостаточно внимания эволюции института военной юстиции Беларуси, в том числе в советский и досоветский период. Под военной юстицией следует понимать систему военно-судебных органов - военных судов, которые включены в состав общих судов и обладают правом на реализацию судебной власти в Вооруженных Силах, других войсках и воинских формированиях в порядке уголовного и гражданского судопроизводства с целью обеспечения военной безопасности государства, защиты прав, свобод и законных интересов военнослужащих.

Становление и развитие военной юстиции Беларуси осуществлялось на основании диалектической зависимости организации и деятельности института военной юстиции от процесса становления и поэтапного развития белорусской государственности. То есть военная юстиция Беларуси в процессе своего поэтапного развития